

Józef Koredczuk

Uniwersytet Wrocławski
kored@prawo.uni.wroc.pl

Związki prawnicze Wrocławia ze Lwowem w latach 1811–1918

Powszechnie znane i często podkreślane są powojenne związki Uniwersytetu Wrocławskiego z Uniwersytetem Jana Kazimierza we Lwowie. Przy okazji obchodzonej niedawno 200-setnej rocznicy utworzenia niemieckiej uczelni we Wrocławiu warto także przypomnieć — łącząc polską i niemiecką przeszłość Uniwersytetu we Wrocławiu — zupełnie nieznane powiązania tego Uniwersytetu z Uniwersytetem we Lwowie w latach 1811–1918. Jako historyk prawa pragnę w niniejszym przyczynku skupić się przede wszystkim na związkach prawniczych łączących te dwie, jakże odległe uczelnie.

Związki te, nie ma co tu wyolbrzymiać, nie były zbyt liczne. Są one również starsze niż żywot niemalże powstałych w tym samym czasie uniwersytetów we Wrocławiu (1811) i we Lwowie (1817, powtórna fundacja).

Jak zauważył pierwszy polski powojenny badacz dziejów społeczności akademickiej we Wrocławiu — Henryk Barycz, gdy idzie o ilość studiujących na Uniwersytecie Wrocławskim w XIX wieku zabór galicyjski dostarczał ich „najmniej i całkiem wyjątkowo”¹. Zmniejszanie się liczby młodzieży polskiej studiującej prawo we Wrocławiu wynikało z kilku przyczyn. Po pierwsze, należały one do najbardziej kosztownych i czasochłonnych. Po drugie, przygotowywały głównie do wykonywania zawodu prawnika w Niemczech i tym samym nie były atrakcyjne dla większości polskich przybyszów z zaboru rosyjskiego i Galicji². Po trzecie, w drugiej połowie XIX wieku nastąpił rozkwit uniwersytetów w Krakowie i we Lwowie, a także powstała Szkoła

¹ H. Barycz, *Polska młodzież akademicka we Wrocławiu przed powstaniem styczniowym (1858–1863)*, „Sobótka” 1946, półrocznik II, s. 158.

² W. Molik, *Polskie peregrynacje uniwersyteckie do Niemiec 1871–1914*, Poznań 1989, s. 117.

Główna w Warszawie (a po jej likwidacji Cesarski Uniwersytet). Należy również wspomnieć o uniwersytetach w Rosji, które przejęły część polskiej młodzieży studiującej do tej pory prawo na uczelniach niemieckich.

Również polonizacja po 1870 roku uniwersytetów w Krakowie i we Lwowie niewątpliwie przyczyniła się do dalszego spadku zainteresowania młodzieży polskiej studiami poza granicami Galicji. Dlatego też w ramach prawniczych związków łączących Wrocław ze Lwowem więcej można wskazać przykładów kontaktów naukowych niż studenckich.

Nie znaczy to, że we Lwowie nie interesowano się tym, co działo się we Wrocławiu. Od 1 marca 1860 roku ukazywało się tam czasopismo „Czytelnia dla Młodzieży”, z którym od kwietnia 1861 roku wrocławscy akademicy podjęli współpracę, publikując na jego forum korespondencje zatytułowane „Z nad Odry”³. Artykuły i korespondencje dotyczące polskich studentów w Niemczech publikowane były także w „Kurierze Lwowskim”⁴.

Jedną ze znaczących postaci w dziejach Uniwersytetu Lwowskiego, która wcześniej była także związana z Uniwersytetem we Wrocławiu, był Józefat⁵ Zielonacki. Wrocławski krótki okres w jego życiu nie wyróżniłby się zapewne niczym szczególnym, gdyby nie fakt, że to właśnie we Wrocławiu J. Zielonacki uzyskał habilitację. Na habilitację tę warto zwrócić uwagę chociażby dlatego, że była to we Wrocławiu jedyna polska habilitacja prawnicza nie tylko w XIX wieku, ale aż do 1945 roku. Habilitował się 24 kwietnia 1847⁶ roku w zakresie prawa rzymskiego⁷ na podstawie rozprawy *Controversiae iuris Romani de natura atque indole servitutum, nec non de nonnullis quaestionibus, quae ex ipsarum natura explicandae videntur* (Wrocław 1847)⁸.

³ *Ibidem*, s. 208.

⁴ *Ibidem*, s. 19.

⁵ W literaturze spotykane są także imiona Józef oraz Józafat.

⁶ M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918*, Wrocław 1997, s. 114. Na s. 234 M. Pater pisze z kolei, że habilitował się w 1848 roku. Tak samo w: *idem*, *Od piastowskich prapoczątków do upadku Hohenzollernów*, [w:] T. Kulak, M. Pater, W. Wrzesiński, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego 1702–2002*, Wrocław 2002, s. 94. Agnieszka Zięba podaje to alternatywnie („w 1848 lub 1849”), A. Zięba, *Profesor Józefat Zielonacki (1818–1884) na tle XIX-wiecznej pandektystyki*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2007, nr 7/1, s. 93. Podobnie podaje Michał Patkaniowski, który w jednym miejscu na tej samej stronie podaje rok 1848, a w drugim 1849; M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od reformy kołłątajowskiej do końca XIX stulecia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego LXXIX, Prace Prawnicze”, Kraków 1964, z. 13, s. 251. Natomiast F. Zoll podaje, że w 1849 roku; F. Zoll, *Józefat Zielonacki*, „Przegląd Polski” XVIII, 1884, 72, s. 606.

⁷ Marek Czapliński podaje, że z prawa cywilnego; M. Czapliński, *Verzeichniss der Professoren Juristischen Fakultät der Universität Breslau (1811–1945)*, „Jahrbuch der Schlesien Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau” 1993, nr 34, s. 184.

⁸ *Józefat Zielonacki*, „Kłosy. Czasopismo Ilustrowane Tygodniowe” XXXVIII, 1884, nr 988, s. 355; M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego...*, s. 114 i 234; J. Michalski, *Warunki rozwoju nauki polskiej*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Historia nauki polskiej*, t. III, 1795–1862, Wrocław 1977, s. 252; J. Wisłocki, *Dzieje nauki prawa rzymskiego w Polsce*, Warszawa 1945, s. 73.

J. Zielonacki po otrzymaniu *venia docendi* pracował jako docent w Katedrze Prawa Rzymskiego Uniwersytetu we Wrocławiu, gdzie wykładał prawo cywilne w połączeniu z prawem rzymskim⁹. Podczas pobytu we Wrocławiu — oprócz habilitacji — opublikował *Kritische Erörterungen über die Servitutenlehre nach dem römischen Rechte* (1849). Fryderyk Zoll (starszy) monografię tę ocenił jako znakomitą¹⁰. J. Zielonacki podjął również starania o uzyskanie profesury, ale na przeszkodzie stało mu zapewne jego wielkopolskie pochodzenie, o czym w kontekście wydarzeń roku 1848 w Niemczech, a także samym we Wrocławiu, nie należy zapominać. Nie widząc szans na profesurę we Wrocławiu, po krótkim czasie, od semestru letniego w 1850¹¹ roku, przeniósł się do Krakowa, gdzie jako profesor wykładał prawo cywilne¹².

We Wrocławiu J. Zielonacki zapewne prowadził wykłady w języku łacińskim (język polski z oczywistych względów nie wchodził w rachubę), skoro będąc w Krakowie, wykładał po łacinie, podczas gdy inni profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego zaczęli prowadzić wykłady w języku niemieckim. Natomiast na Uniwersytecie we Lwowie J. Zielonacki był tym, który po dziewięciu latach pracy wywalczył najpierw prawo do prowadzenia wykładów z prawa rzymskiego w języku polskim, a następnie dzięki niemu język ten stał się językiem wykładowym na całym wydziale¹³.

Do Krakowa przeniósł się, by móc wykładać na tym najbardziej znanym polskim uniwersytecie, by móc wykładać w języku polskim, bo zaproponowano mu tytuł profesora zwyczajnego, który otrzymał ku zaskoczeniu pretendującego do niego Aleksandra Cukrowicza¹⁴.

W Krakowie J. Zielonacki przebywał równie krótko, jak we Wrocławiu, już bowiem w 1851 roku w ramach germanizacji Uniwersytetu Jagiellońskiego pozbawiono go katedry¹⁵. Stało się to pod naciskiem władz austriackich, które zarzuciły mu „polsko-rewolucyjne dążności” i „pruskie uprzedzenia wobec Austrii i jej urządzeń”¹⁶. Trudno stwierdzić, czy także we Wrocławiu tak stanowczo ujawnił on swoje poglądy

⁹ B. Nadbył, *Chronik und Statistik der königlichen Universität zu Breslau. Bei Gelegenheit ihrer fünfzigjährigen Jubelfeier am 3. August 1861 im Auftrage des akademischen Senats*, Breslau 1861, s. 41; M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego...*, s. 114.

¹⁰ F. Zoll, *Józefat Zielonacki...*, s. 608.

¹¹ Juliusz Wisłocki błędnie podaje, że już w 1848 r.; J. Wisłocki, *Dzieje nauki prawa rzymskiego...*, s. 72.

¹² C.G.R. Leonhard, B.R. Schott, *Das romanistische Lehrfach*, [w:] G. Kaufmann (red.), *Festschrift zur Feier des hundertjährigen Bestehens der Universität Breslau*, cz. 2. *Geschichte der Fächer, Institute und Ämter der Universität Breslau 1811–1911*, Breslau 1911, s. 208; M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego...*

¹³ S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego 1869–1894*, [w:] L. Finkel, S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, cz. II, Lwów 1894, s. 10.

¹⁴ M. Patkaniowski, *Warunki rozwoju nauki...*, s. 204, 236, 250–251.

¹⁵ K. Pol, *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000, s. 284. Na s. 386 K. Pol pisze z kolei, że został usunięty karnie w 1853 roku. Natomiast Jerzy Michalski podaje, że w 1852; J. Michalski, *Warunki rozwoju nauki polskiej...*, s. 286; J. Wisłocki, *Dzieje nauki prawa rzymskiego...*, s. 72–73.

¹⁶ A. Zięba, *Profesor Józefat Zielonacki...*, s. 93, przyp. 75.

polityczne. Wydaje się, że chyba nie. Potwierdzeniem tego może być opinia austriackiego ministra oświaty hr. Leo von Thun und Hohensteina wyrażona przy okazji powołania J. Zielonackiego na Katedrę Prawa Rzymskiego w Krakowie, że „jego polityczne oblicze musiał przecież badać Uniwersytet Wrocławski z okazji habilitacji w 1848 roku”¹⁷.

Minister L. von Thun nie miał chyba jednak dokładnych informacji o pobycie J. Zielonackiego we Wrocławiu, ponieważ już podczas studiów uzewnętrzniła się jego polskość, był bowiem członkiem Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego¹⁸.

Po krótkim pobycie na uniwersytetach w Innsbrucku i Pradze, co należy uznać za wyróżnienie, w 1857 roku przeniósł się na własną prośbę do Lwowa. Według F. Zolla (starszego, jego ucznia) „była to świadoma chęć powrotu na ziemię polskie”¹⁹. We Lwowie pozostał do 1870 roku. Był pierwszym polskim romanistą — twórcą lwowskiej szkoły prawa rzymskiego²⁰.

Trzeba podkreślić, że choć największy rozwój naukowy J. Zielonackiego nastąpił po jego odejściu z Wrocławia, to jednak korzeni tematyki badawczej, którą się zajmował, należy doszukiwać się we wrocławskim okresie jego studiów prawniczych i zdobywania pierwszych stopni naukowych. Przykładem potwierdzającym tę tezę jest praca *Der Besitz nach dem Römischen Rechte* (Berlin 1854)²¹, będąca jedną z najbardziej znanych jego publikacji, niezwykle wysoko cenioną, z zakresu dogmatyki prawa rzymskiego.

Drugim najbardziej znanym jego dziełem — opublikowanym podczas pobytu we Lwowie — są dwutomowe *Pandekta, czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego* (Kraków 1862–1863), w których dał on pierwszy polski wykład prawa rzymskiego w odniesieniu do nowoczesnych prawodawstw. Inspiracje do swoich *Pandektów* J. Zielonacki oczywiście czerpał z nauki niemieckiej, ale zastosował w nich jednak oryginalną metodę oraz prezentował niejednokrotnie swoje poglądy²².

W swoich pracach, szczególnie w *Pandektach* i *Usucapio pro herede*²³, przedstawiał niejednokrotnie, polemizując z nimi, poglądy niektórych wrocławskich uczonych, jak chociażby Georga Philippa Eduarda Huschkego i Johanna Theodora

¹⁷ M. Patkaniowski, *Warunki rozwoju nauki...*, s. 251.

¹⁸ E. Achremowicz, T. Żabski, *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu 1836–1886*, Wrocław 1973, s. 20, 44 i 48.

¹⁹ A. Zięba, *Józefat Zielonacki — polski uczony XIX wieku i jego miejsce w historii romanistyki polskiej*, Kraków 2006 (doktorat napisany pod kierunkiem prof. Janusza Sondla), s. 15.

²⁰ Szkoła ta reprezentowana przez Wacława Osuchowskiego, który w latach 1946–1949 był także profesorem Uniwersytetu Wrocławskiego, i jego uczniów przetrwała do naszych czasów; *ibidem*, s. 60–61.

²¹ C.G.R. Leonhard, B.R. Schott, *Das romanistische...*; M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego...*; K. Nowacki, *Zarys dziejów prawa na Uniwersytecie Wrocławskim*, Wrocław 2003, s. 56 i 72; F. Zoll, *Józefat Zielonacki ...*

²² A. Zięba, *Józefat Zielonacki ...*, s. 165.

²³ Opublikowanych w: J. Zielonacki, *Drei Abhandlungen aus dem Römischen Rechte*, Lemberg 1869.

Schirmera. G.P.E. Huschkego, jednego ze znakomitych niemieckich znawców prawa rzymskiego, znał osobiście, ponieważ był on profesorem Uniwersytetu w Wrocławiu od 1827 roku. Natomiast na J.T. Schirmera (profesora Uniwersytetu we Wrocławiu w latach 1858–1863), zwrócił uwagę dzięki jego pracy o zasiedzeniu (*Die Grundidee der Usucapion in römischen Recht. Ein historisch-dogmatischer Versuch*, Berlin 1855)²⁴.

Pracom J. Zielonackiego zarzucano, że przenoszą one na grunt galicyjski (polski) niemiecki model nauczania prawa rzymskiego, że są kopią niemieckojęzycznych podręczników prawa. Jemu zaś wytykano, że pozostał „typem niemieckiego pandektysty”²⁵. Zarzut ten jest niewątpliwie słuszny, należałoby jednak stonować jego ostrość. Nauka prawa rzymskiego w Niemczech w tym czasie prezentowała bowiem jeden z najwyższych poziomów, a pozostawanie J. Zielonackiego pod jej wpływem świadczyło jak najlepiej o jego mistrzach, także wrocławskich. Nieznany autor, który opublikował wspomnienie o nim w „Kłosach”, pięknie to ujął, pisząc, „że odrzucając na bok miłość własną i bez wątpienia szersze autorskie na polu naukowym aspiracje, wziął się przede wszystkim do stworzenia książki [chodzi o *Pandekta* J. Zielonackiego — J.K.] dla wstępujących do nowicjatu Temidy”²⁶.

Jednym z najbardziej znanych lwowian studiujących we Wrocławiu nie tylko prawo, ale również teologię i filozofię, był Andrzej (właściwie Roman Maria Aleksander) Szeptycki, późniejszy arcybiskup lwowski i grekokatolicki metropolita kijowsko-halicki, który zanim przyjął święcenia zakonne, studiował prawo, co obiecał wcześniej ojcu. Studia prawnicze rozpoczął na Uniwersytecie Jagiellońskim jeszcze w trakcie służby w wojsku, w 1883 roku, by po roku przenieść się do Wrocławia, gdzie kształcił się na Wydziale Prawa od 23 października 1884 roku do 28 stycznia 1886 roku. Następnie powrócił do Krakowa i tam zakończył studia prawnicze, zdając 19 maja 1888 roku egzaminy doktorskie na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Trudno jednak stwierdzić, co kierowało A. Szeptyckim odnośnie do zmiany miejsca studiów na Wrocław po ich rozpoczęciu w Krakowie. Być może fakt, że na Wydziale Prawa Uniwersytetu we Wrocławiu od 1853 roku działały dwie katedry prawa kościelnego — katolicka i ewangelicka²⁷, a na Uniwersytecie we Wrocławiu istniały dwa wydziały teologii — katolickiej i ewangelickiej.

Z okresu wrocławskiego A. Szeptyckiego najbardziej — w porównaniu ze studiami teologii i filozofii — potwierdzone są studia prawnicze. Potwierdzenie znajdujemy chociażby w wykazie (za semestr letni 1886 roku) członków Towarzystwa Górnośląskiego, zrzeszającego młodzież polską studiującą we Wrocławiu, w którym pod numerem 16 odnotowano, że „hr. Szeptycki Roman, kand. prawa, Przyłbice,

²⁴ A. Zięba, *Profesor Józefat Zielonacki...*, s. 95.

²⁵ J. Kodrębski, *Prawo rzymskie w Polsce w XIX w.*, Łódź 1990, s. 237.

²⁶ *Jozafat...*, „Kłosy”, s. 355.

²⁷ M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego...*, s. 117.

Galicja” jest członkiem nadzwyczajnym Towarzystwa Górnośląskiego²⁸. Na podstawie natomiast wcześniejszego wykazu członków Towarzystwa Górnośląskiego, sporządzonego na podstawie „Albumu Członków Towarzystwa Górnośląskiego przy Uniwersytecie Wrocławskim”, „Hr. Szeptycki Roman (stud. prawa)” należał do członków zwyczajnych Towarzystwa Górnośląskiego²⁹.

Mimo że A. Szeptycki niezbyt interesował się tym, co się działo na Wydziale Prawa, na jedną z osób zatrudnionych na nim zwrócił uwagę. Był to Ludwig Anton Gitzler, profesor prawa kościelnego nie tylko na Wydziale Prawa, ale również na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego, dłuгоletni doradca biskupów wrocławskich, świecki radca konsystorza przy Kurii Biskupiej we Wrocławiu oraz działacz katolicki. Znał on ponadto wyśmienicie język polski oraz był przyjacielem polskiej młodzieży studiującej we Wrocławiu, a w latach 1854–1860 (tych najtrudniejszych) i 1867–1868 był kuratorem Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego³⁰.

Wasył Lencik podaje, że A. Szeptycki oprócz przedmiotów prawnych na Wydziale Prawa słuchał także prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym³¹. Były to zapewne wykłady wspomnianego L.A. Gitzlera, który mimo że był profesorem obydwu wydziałów — Prawa i Teologii Katolickiej, to jednak wykłady z tego przedmiotu prowadził tylko na wydziale teologicznym.

Gregor Prokoptschuk wymienia ponadto Karla Michaela Josepha Leopolda von Stengla, Hermanna Augusta Schwanerta i Jacoba Friedricha Behrenda, których wykładów słuchał A. Szeptycki³². K. von Stengel był wykładowcą prawa administracyjnego, H.A. Schwanert — prawa rzymskiego, a J.F. Behrend — wybitnym znawcą prawa handlowego³³. Stengel był też pierwszym profesorem prawa administracyjnego we Wrocławiu, dla którego w 1881 roku utworzono odrębną Katedrę Prawa Administracyjnego. Dowodem uznania w środowisku wrocławskim może być fakt, że w tym samym roku otrzymał tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu we Wrocławiu.

A. Szeptycki zapewne nie miał wyboru — uczęszczał na wszystkie obowiązkowe zajęcia w ramach studiów prawnych. Wymienione przez G. Prokoptschuka wykłady, które go szczególnie interesowały, świadczą jednak o tym, że wziął sobie poważnie do serca obietnicę daną ojcu, widzącego w nim swojego spadkobiercę i przyszłego zarządcę majątku w Przyłbicach. Wiedza prawnicza, którą posiadał

²⁸ F. Szymczek, *Stowarzyszenia akademickie polskiej młodzieży górnośląskiej we Wrocławiu 1863–1918*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963, s. 181–183.

²⁹ *Ibidem*, s. 181.

³⁰ Por. J. Koredczuk, *Z Dobrodzienia na katedrę uniwersytecką. Życie i działalność Ludwiga Antona Gitzlera (1811–1888)*, [w:] E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański (red.), *Wybrane problemy nauki i nauczania prawa*, Opole 2010, s. 131–142.

³¹ В. Ленцик, *Визначні постаті української церкви. Митрополит Андрей Шенцицький і патріарх Йосиф Сліний*, cz. 1, Львів 2001, s. 21.

³² G. Prokoptschuk, *Metropolit Andreas Graf Scheptyckyj. Leben und Wirken des großen Förderers der Kirchenunion*, München 1967, s. 86–87.

³³ M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego...*, s. 114–115 i 117; M. Czapliński, *Verzeichniss der Professoren Juristischen ...*, s. 158 i 178–180.

A. Szeptycki podczas studiów w Krakowie, we Wrocławiu i w Monachium, wprowadzić nie została spożytkowana zgodnie z zamiarami jego ojca, ale była zapewne później jemu przydatna jako metropolicie Kościoła greckokatolickiego.

Oprócz studiów na Wydziale Prawa podczas pobytu we Wrocławiu interesowały go także wykłady z apologetyki i teologii pastoralnej³⁴ oraz z prawa kanonicznego na Wydziale Teologii Katolickiej. Zdaniem W. Lencika, powołującego się na Josifa Slipyja, szczególnie wpływ na poglądy A. Szeptyckiego oraz na jego decyzję o przejściu na obrządek greckokatolicki miał Hugo Laemmer. Przy okazji 80. rocznicy swoich urodzin (tj. w 1915 roku) wspominał A. Szeptyckiego jako: „Es war ein idealer und edler Mensch, sowie einer meiner besten Schüler”³⁵. Nawiązanie do tego znajdujemy w liście pisanym, prawdopodobnie zimą 1885 roku z Wrocławia, do Jana Kantego Szeptyckiego, w którym A. Szeptycki donosił, że „oprócz tych nauk prawniczych [...], które uważam za najważniejsze w studiach, zajmuję się i obrządkiem greckim, odnośnie czytam rozprawy, trochę się w greczyźnie ćwiczę — i oczywiście nie tracę z oczu tego, co najbardziej na sercu leży — sprawy Unii i wschodniego obrządku”³⁶.

H. Laemmer był nie tylko wybitnym teologiem, zajmującym się dziejami i nauką Kościoła greckokatolickiego (stąd jego prace były dobrze znane we Lwowie), lecz również interesował się prawem kanonicznym. Był on autorem znanych podręczników *Institutionen des katholischen Kirchenrechts* (Freiburg im Breisgau 1886) oraz *Zur Codification des Canonischen Recht* (Freiburg im Breisgau 1899).

Po prawie 60. latach od czasu habilitacji J. Zielonackiego próbę habilitacji z zakresu prawa na Uniwersytecie we Wrocławiu podjął Ignacy Koschembahr-Łyskowski. Studia prawnicze i z zakresu pokrewnych przedmiotów historycznych odbył w latach 1884–1887 na Uniwersytecie w Berlinie między innymi pod kierunkiem Heinricha Brunnera, który w latach 1865–1871 kierował na Uniwersytecie we Lwowie katedrą historii prawa i państwa niemieckiego³⁷.

³⁴ Apologetyka — dział teologii zajmujący się obroną wiary (najczęściej chrześcijańskiej) przed zarzutami przeciwników oraz uzasadniający podstawowe prawdy wiary. Teologia pastoralna — dyscyplina teologii praktycznej, której przedmiotem jest relacja pomiędzy człowiekiem wierzącym a światem współczesnym i Kościołem.

³⁵ В. Ленцик, *loc. cit.*; P. Werhun, *Metropolit Scheptyckyj und die griechisch-katholische [unierte] Kirche der Ukraine*, [w:] P. Werhun (red.), *Leben und Wirken des Metropoliten Andreas Graf Scheptyckyj von Lemberg*, Glogau 1930, s. 7.

³⁶ Cyt. za: J.K. Szeptycki, *Gdy w rodzinie ważyły się losy syna ... (rzecz o Romanie Marii Aleksandrze Szeptyckim — późniejszym metropolicie Andrzej — w świetle dokumentów rodzinnych)*, [w:] S. Stępień (red.), *Polska — Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 1. *Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu etnicznym*, Przemyśl 1990, s. 195.

³⁷ Czuł się on jednak tutaj nieszczęśliwy jako „in einer culturlosen Atmosphäre”; L. Finkel, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego do r. 1869*, [w:] L. Finkel, S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, cz. I, Lwów 1894, s. 312. Jemu także jako jednemu z trzech swoich mistrzów zadedykował I. Koschembahr-Łyskowski swoją przyszłą rozprawę habilitacyjną; I. Koschembahr-Łyskowski, *Die Theorie der Exceptionen nach klassischen römischen Recht*, Berlin 1893, s. III.

Próbie habilitowania się we Wrocławiu na podstawie rozprawy *Die Theorie der Exceptionen nach klassischen römischen Recht* (Berlin 1893) podjął on w semestrze zimowym roku akademickiego 1894/1895. Mimo że habilitacja I. Koschembahr-Łyskowskiego miała być typową „habilitacją sędziowską”, z którą nie łączył on żadnych planów na objęcie stanowiska na wydziale prawa Uniwersytetu we Wrocławiu, nie doszło do niej tu, lecz we Fryburgu szwajcarskim i tam właśnie na jej podstawie został on 26 lutego 1895 roku powołany na stanowisko profesora prawa rzymskiego Uniwersytetu³⁸.

Tęskniąc za Polską, I. Koschembahr-Łyskowski z radością przyjął 1 października 1900 roku nominację na stanowisko profesora nadzwyczajnego prawa rzymskiego na Uniwersytecie we Lwowie. Pracując we Lwowie, pozostawał on w kręgu prawa rzymskiego, z którego się doktoryzował i habilitował. W swoim wykładzie inauguracyjnym *Prolegomena do historii prawa rzymskiego* (Lwów 1900), wygłoszonym z okazji objęcia katedry we Lwowie, przeciwstawił się tradycyjnej niemieckiej szkole historycznej, a opowiedział za badaniami nad klasycznym prawem rzymskim³⁹. Być może była to jedna z przyczyn nieprzeprowadzenia jego habilitacji we Wrocławiu.

I. Koschembahr-Łyskowski utrzymywał bardzo żywe kontakty z licznymi przedstawicielami światowej nauki prawa rzymskiego. Wśród nich między innymi z pracującymi przez pewien czas we Wrocławiu Paulem Jörsem (1895–1905) i Moritzem Wlassakiem (1884–1895). Z M. Wlassakiem, jako jednym z najwybitniejszych badaczy klasycznego prawa rzymskiego, nawiązał znajomość podczas swoich starań o habilitację we Wrocławiu, którą później podtrzymał, gdy M. Wlassak był profesorem w Wiedniu, a on sam we Lwowie.

W listopadzie 1915 roku przeszedł on na odrodzony Uniwersytet Warszawski, odrzucając wcześniej w 1912 roku propozycję objęcia Katedry Prawa Rzymskiego w Krakowie. Te dwa wydarzenia świadczą o ugruntowanej pozycji, jaką zajmował wśród polskich romanistów.

Ostatnią postacią, na której drodze życiowej los umieścił Wrocław i Lwów, był Zygmunt Klemens Cybichowski, wybitny specjalista prawa międzynarodowego. Jego kariera naukowa była trochę podobna do kariery I. Koschembahr-Łyskowskiego. W latach 1900–1902, po wcześniejszych studiach w Berlinie i Monachium, studiował on prawo we Wrocławiu (ostatnie trzy semestry). Do Wrocławia powrócił po studiach, by skończyć w 1905 roku doskonale zdany egzaminem aplikację sądową. Jako asesor sądowy powrócił tu ponownie na krótko w 1908 roku⁴⁰.

³⁸ Por. na ten temat J. Koredczuk, *Przyczynek do sprawy habilitacji Ignacego Koschembahr-Łyskowskiego we Wrocławiu*, Acta Universitatis Wratislaviensis nr 2616. Prawo CCLXXXVIII. Studia Historycznoprawne, Wrocław 2004, s. 191–207.

³⁹ W. Wołodkiewicz, *Ignacy Koschembahr-Łyskowski 1864–1945*, [w:] I. Bieżyńska-Małowist (red.), *W kręgu wielkich humanistów. Kultura antyczna na Uniwersytecie Warszawskim po I wojnie światowej*, Warszawa 1991, s. 14–15, 17.

⁴⁰ A. Śródka, *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, t. I: A–G, Warszawa 1994, s. 291. Zdzisław Jarosz podaje, że po ukończeniu studiów prawniczych we Wrocławiu „był on przez pewien czas związany z tamtejszym uniwersytetem”; Z. Jarosz, *Prawo konstytucyjne na Uniwersytecie Warszawskim*, [w:]

Z.K. Cybichowski ostatecznie zamiast sądownictwu poświęcił się pracy naukowej. W 1911 roku został docentem Uniwersytetu we Fryburgu, skąd po roku przeniósł się na Uniwersytet we Lwowie, gdzie został powołany na stanowisko profesora nadzwyczajnego. Wykładał prawo międzynarodowe publiczne i prywatne w latach 1912–1916 oraz kierował Katedrą Nauk Prawnych i Politycznych oraz Filozofii Prawa. W 1916 roku przeniósł się na Uniwersytet w Warszawie⁴¹. W dokonaniu tej zmiany niewątpliwie pomogło mu to, że urodził się w Poznaniu (23 listopada 1879 roku) oraz że wcześniej studiował (w tym we Wrocławiu) i pracował na uczelniach niemieckich.

We Wrocławiu w 1902 roku ukazał się jego doktorat *Artikel 76 der Reichsverfassung*, a w 1907 roku rozprawa habilitacyjna *Das antike Völkerrecht. Zugleich ein Beitrag zur Konstruktion des modernen Völkerrechts*, która była podstawą powołania Z.K. Cybiachowskiego, na stanowisko docenta na Uniwersytecie we Fryburgu. W pracy tej udowodnił istnienie w starożytności wielu instytucji prawa międzynarodowego⁴².

Natomiast podczas pobytu we Lwowie opublikował on *Międzynarodowe prawo wojenne z uwzględnieniem przesilenia bałkańskiego* (Lwów 1914) i *Prawo narodów* (1915), dwie jakże znamienne prace, biorąc pod uwagę toczącą się I wojnę światową. Był pierwszym w Polsce specjalistą od prawa międzynarodowego, który badał zagadnienia współczesnego prawa wojennego. W pierwszej z wymienionych prac zaproponował normy określające stanowisko prawne telegrafii i telefonii podczas wojny oraz zanalizował zarządzenia władz okupacyjnych rosyjskich wobec Polaków mieszkujących we Lwowie w latach 1914–1915, wskazując na znaczenie bezprawnych działań władz sądowych dla kwestii prawnomiędzynarodowych⁴³.

Charakteryzując poglądy naukowe Z.K. Cybichowskiego, wielu badaczy podkreśla, że nawiązywał on w nich do dokonań XIX-wiecznej tzw. historycznej szkoły prawa. Szkoły, która na początku XX wieku szczyt swojego powodzenia miała na pewno za sobą. Ciągłe jednak wielu badaczy — zwłaszcza w nauce niemieckiej — do niej się odwoływało. Wojciech Góralczyk, pisząc o Z.K. Cybichowskim, podkreślił, że „miał on solidny warsztat naukowy i reprezentował kierunek dogmatyczny z pewnym nachyleniem teoretyczno-spekulatywnym charakterystycznym dla szkoły niemieckiej”⁴⁴. Tego „nachylenia” nabył on podczas swoich studiów prawniczych między innymi we Wrocławiu. W rozprawie doktorskiej wspomina on wrocławskich

P. Sarnecki (red.), *Prawo konstytucyjne II Rzeczypospolitej. Nauka i instytucje. XLVII Ogólnopolski Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego*, Kraków 2006, s. 66.

⁴¹ W. Pol, *Poczet prawników polskich...*, s. 109.

⁴² A. Śródka, *Uczni polscy XIX–XX stulecia...*

⁴³ A. Śródka, P. Szczawiński (oprac.), *Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN, cz. I: Nauki społeczne, z. 1: A–J*, Wrocław 1983, s. 241; A. Śródka, *Uczni polscy XIX–XX stulecia...*

⁴⁴ W. Góralczyk, *Nauka międzynarodowego prawa publicznego na odrodzonym Uniwersytecie Warszawskim (1915–1988)*, [w:] G. Bałtruszajtys (red.), *Nauka prawa na odrodzonym Uniwersytecie Warszawskim. Materiały z sesji, maj 1988*, Warszawa 1991, s. 76.

profesorów: Siegfrieda Brie, Feliksa Dahna, Otto Fischera, Xavera Gretenera, Ernsta Jacobiego, P. Jörsa, Richarda Schotta i Wenera Sombarta⁴⁵.

Związki prawnicze Wrocławia ze Lwowem w latach 1811–1918 nie były zbyt liczne. Dlatego być może warto o nich pamiętać i zwracać na nie uwagę. Wyrażały się w trochę przypadkowych peregrynacjach nielicznych polskich studentów i naukowców, którzy mieli kontakt z uniwersytetami znajdującymi się w obydwu wymienionych miastach. Spośród studentów przede wszystkim trzeba wskazać na postać A. Szeptyckiego (późniejszego arcybiskupa lwowskiego), natomiast spośród uczonych — niedoszłych profesorów Uniwersytetu we Wrocławiu, którym się to udało we Lwowie: J. Zielonackiego, I. Koschembahra-Łyskowskiego oraz Z.K. Cybichowskiego. Związki te miały charakter symboliczny, który po II wojnie światowej miał szczególne znaczenie w kontekście wzajemnych stosunków łączących Uniwersytet Wrocławski z Uniwersytetem Lwowskim.

⁴⁵ S. Cybichowski, *Artikel 76 der Reichsverfassung*, Breslau 1902, s. 61.

Юзеф Коредчук

Вроцлавський університет

kored@prawo.uni.wroc.pl

Правничі контакти Вроцлава зі Львовом у 1811–1918 рр.

Повоєнне походження Вроцлавського університету, яке виводять від Університету ім. Яна Казимира у Львові, загальновідоме та за кожної нагоди підкреслюване. З нагоди 200-ліття створення німецького університету у Вроцлаві, яке недавно відзначали, варто також пригадати — поєднуючи польське та німецьке минуле Вроцлавського університету — зовсім невідомі зв'язки цього університету з Львівським університетом у 1811-1918 рр. Як історик права, у цій статті прагну зосередитись насамперед на правничих контактах, які поєднували ці дві, дуже віддалені, інституції.

Ці зв'язки, без перебільшення, не були надто численними. Вони старші, аніж існування обидвох університетів, які засновано майже в той сам час (Вроцлавський університет (1811) та Львівський університет (1817, повторне створення).

Як зауважив Генрик Барич — перший польський повоєнний дослідник історії академічної спільноти у Вроцлаві, якщо йдеться про кількість студентів, які навчалися у Вроцлавському університеті в XIX ст., то галицька земля постачала їх „найменше та цілком випадково”¹. Зменшення кількості польської молоді, яка вивчала право у Вроцлаві, було спричинене кількома факторами. По-перше, таке навчання вимагало багато грошей та часу. По-друге, воно насамперед спрямовувалось на підготовку до виконання обов'язків правника в Німеччині, і тим самим не було привабливим для більшості польських сту-

¹ H. Barycz, *Polska młodzież akademicka we Wrocławiu przed powstaniem styczniowym (1858–1863)*, „Sobótka” 1946, II піврічник, с. 158.

дентів, які приїхали з підросійських земель та з Галичини². По-третє, друга половина XIX ст. була часом розквіту університетів у Кракові та Львові, утворено також Головну школу у Варшаві (а після її ліквідації Цісарський університет). Варто також згадати про університети в Росії, які перейняли частину польської молоді, яка до того вивчала право в німецьких університетах.

Полонізація університетів у Кракові та Львові після 1870 р. також спричинила, без сумніву, подальший спад зацікавлення з боку польської молоді навчанням поза межами Галичини. Тому й у сфері правничих зв'язків, що поєднували Вроцлав зі Львовом, можна знайти більше прикладів наукових контактів, ніж студентських.

Це, однак, не означає, що у Львові не цікавились тим, що діялось у Вроцлаві. Від 1 березня 1860 р. у Львові виходив часопис „Читальня для молоді”, з яким від квітня 1861 р. розпочали співпрацю представники вроцлавської академічної спільноти, публікуючи на його сторінках повідомлення під заголовком „З-над Одри”³. Статті та повідомлення, які стосувались польських студентів у Німеччині, також публікувались у „Львівському кур'єрі”⁴.

Однією з визначних особистостей в історії Львівського університету був Йосафат⁵ Зельонацький, який раніше був пов'язаний також з університетом у Вроцлаві. Короткий вроцлавський період у його житті не відрізнявся б суттєво від інших подібних, якби не той факт, що саме у Вроцлаві Й. Зельонацький захистив докторську дисертацію. На докторську працю Й. Зельонацького варто звернути увагу насамперед тому, що це була єдина польська дисертація з права не лише впродовж цілого XIX ст., а аж до 1945 р. у Вроцлаві. Він захистив дисертацію 24 квітня 1847 р.⁶, з галузі римського права⁷ на основі своєї праці *Controversiae iuris Romani de natura atque indole servitutum*,

² W. Molik, *Polskie peregrynacje uniwersyteckie do Niemiec 1871–1914*, Poznań 1989, с. 117.

³ Там само, с. 208.

⁴ Там само, с. 19.

⁵ У літературі також натрапляємо на імена Юзеф та Юсафат.

⁶ M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918*, Wrocław 1997, с. 114. На с. 234 той самий автор пише, що він захистив дисертацію 1848 р. Так само в: M. Pater, *Od piastowskich prapoczątków do upadku Hohenzollernów*, [в:] T. Kulak, M. Pater, W. Wrzesiński, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego 1702–2002*, Wrocław 2002, с. 94. Агнешка Земба подає обидва роки, пропонуючи альтернативу („у 1848 чи 1849 р.”); A. Zięba, *Profesor Józefat Zielonacki (1818–1884) na tle XIX-wiecznej pandektystyki*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2007, № 7.1, с. 93. Подібно подає Міхал Патканьовські, який в одному місці на тій самій сторінці подає 1848 рік, а другому — 1849 рік; M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od reformy kołłątajowskiej do końca XIX stulecia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego LXXIX. Prace Prawnicze”, z. 13, Kraków 1964, с. 251. Натомість Ф. Зольє подає, що в 1849 р.: F. Zoll, *Józefat Zielonacki*, „Przegląd Polski” 1884, R. XVIII, т. 72, с. 606.

⁷ Марек Чаплінський подає, що з цивільного права; M. Czaplinski, *Verzeichniss der Professoren Juristischen Fakultät der Universität Breslau (1811–1945)*, „Jahrbuch der Schlesien Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau” 1993, т. 34, с. 184.

nes non de nonnullis quaestionibus, quae ex ipsarum natura explicandae videntur (Вроцлав, 1847)⁸.

Після отримання *venia docendi* Й. Зельонацький працював доцентом кафедри римського права Вроцлавського університету, де викладав цивільне право, поєднане з римським правом⁹. Під час перебування у Вроцлаві — окрім докторської дисертації — опублікував *Kritische Erörterungen über die Servitutenlehre nach dem römischen Rechte* (1849). Фридерик Цолль (старший) дуже високо оцінив цю монографію¹⁰. Й. Зельонацький докладає також зусиль для отримання професорського звання, але йому перешкодило, мабуть, його великопольське походження. Про що, у контексті подій 1848 р. у Німеччині, а також у самому Вроцлаві, не варто забувати. Не бачачи шансів на професорську посаду у Вроцлаві, через короткий час, від літнього семестру в 1850¹¹ р., перейшов до Кракова, де як професор викладав цивільне право¹².

Й. Зельонацький, викладаючи у Вроцлаві, ймовірно читав лекції латинською мовою (польську мову, з очевидних причин, до уваги не бралось). Позаяк, будучи вже у Кракові, читав лекції по-латині в той час, як інші професори Ягеллонського університету почали читати лекції німецькою. У той час, як у Львівському університеті Й. Зельонацький був тим, хто по дев'ятьох роках праці виборів спочатку право читати лекції з римського права польською мовою, а потім, завдяки йому, польська мова стала мовою викладання на всьому факультеті.¹³

Перейшов до Кракова, щоб працювати в цьому найбільш знаному польському університеті, щоб викладати польською мовою, бо йому запропонували звання звичайного професора, яке він несподівано отримав, здивувавши претендента на це звання Александра Цукровіча¹⁴.

У Кракові, так як і у Вроцлаві, Й. Зельонацький пробув недовго, бо вже в 1851 р. унаслідок германізації Ягеллонського університету його позбавили

⁸ Józefat Zielonacki, „Kłosy. Czasopismo Ilustrowane Tygodniowe” 1884, т. XXXVIII, № 988, с. 355; M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego...*, с. 114, 234; J. Michalski, *Warunki rozwoju nauki polskiej*, [в:] *Historia nauki polskiej*, pod red. B. Suchodolskiego, т. III. 1795–1862, Wrocław 1977, с. 252. J. Wisłocki, *Dzieje nauki prawa rzymskiego w Polsce*, Warszawa 1945, с. 73.

⁹ B. Nadbyl, *Chronik und Statistik der königlichen Universität zu Breslau. Bei Gelegenheit ihrer fünfzigjährigen Jubelfeier am 3. August 1861 im Auftrage des akademischen Senats*, Breslau 1861, с. 41. M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego...*, с. 114.

¹⁰ F. Zoll, *Józefat Zielonacki...*, с. 608.

¹¹ Юліуш Віслоцкі помилково подає, що вже в 1848 р.: J. Wisłocki, *Dzieje nauki prawa rzymskiego w Polsce...*, с. 72.

¹² C.G.R. Leonhard, B.R. Schott, *Das romanistische Lehrfach*, [в:] (ред.) G. Kaufmann, *Festschrift zur Feier des hundertjährigen Bestehens der Universität Breslau, cz. 2. Geschichte der Fächer, Institute und Amter der Universität Breslau 1811–1911*, Breslau 1911, с. 208. M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego...*

¹³ S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego 1869–1894*, [в:] L. Finkel, S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego, cz. II*, Lwów 1894, с. 10.

¹⁴ M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, с. 204, 236, 250–251.

кафедри¹⁵. Це відбулося під натиском австрійської влади, яка закинула йому „польсько-революційні стремління” і „пруські упередження до Австрії та її устрою”¹⁶. Важко стверджувати, чи й у Вроцлаві він так категорично виявляв свої політичні погляди. Здається, що ніби ні. Підтвердженням цього може бути думка австрійського міністра освіти графа Лео фон Тун унд Гогенштайн, висловлена з нагоди прийняття Й. Зельонацького на кафедру римського права у Кракові: „його політичні погляди повинен був з’ясувати Вроцлавський університет, при нагоді захисту його докторської дисертації у 1848 р.”¹⁷.

Міністр Л. фон Тун не мав, мабуть, детальної інформації про перебування Й. Зельонацького у Вроцлаві. Бо вже під час навчання у Вроцлаві той демонстрував свою польську ідентичність, будучи членом Літературно-слов’янського товариства¹⁸.

Після недовгого перебування в Університетах Інсбрука та Праги, що було нагородою, у 1857 р. за власним бажанням переїхав до Львова. На думку Ф. Цолля (старшого, його учня), це „було свідоме бажання повернутись на польські землі”¹⁹. У Львові він залишався до 1870 р., будучи першим польським фахівцем із римського права — творцем львівської школи римського права²⁰.

Треба підкреслити, що найвищого наукового розквіту Й. Зельонацький досягнув уже тоді, коли виїхав із Вроцлава, однак коріння дослідницької тематики, якою він займався, варто шукати у вроцлавському періоді його навчання на юридичному факультеті та здобуття перших наукових ступенів. Прикладом, що підтверджує цю тезу є праця *Der Besitz nach dem Römischen Rechte* (Берлін, 1854)²¹, яка є однією з найвідоміших його праць. Надзвичайно високо оцінена в галузі догматики римського права.

Іншою найвідомішою його працею — опублікованою вже під час його перебування у Львові — є двотомна *Pandekta czyli wykład prawa prywatnego rzymskiego* (Пандекта, тобто лекції з римського приватного права (Краків, 1862–1863)), у якій подано перші польські лекції з римського права у порів-

¹⁵ K. Pol, *Poczet prawników polskich*, Warszawa 2000, s. 284. На сторінці 386 той сам автор пише, що його усунули, покаравши в 1853 р. А Єжи Міхальські подає, що в 1852 р. J. Michalski, *Warunki rozwoju nauki polskiej...*, s. 286. J. Wisłocki, *Dzieje nauki prawa rzymskiego w Polsce...*, s. 72–73.

¹⁶ A. Zięba, *Profesor...*, s. 93, покликання 75.

¹⁷ M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 251.

¹⁸ E. Achremowicz, T. Żabski, *Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu 1836–1886*, Wrocław 1973, s. 20, 44, 48.

¹⁹ A. Zięba, *Józefat Zielonacki — polski uczoney XIX wieku i jego miejsce w historii romanistyki polskiej*, Kraków 2006 (кандидатська дисертація, написана під керівництвом професора Януша Сондля), s. 15.

²⁰ Ця школа, в особі Вацлава Осуховського, який у 1946–1949 рр. також був професором Вроцлавського університету, та його учнів, проіснувала до наших днів; там само, s. 60–61.

²¹ C. G. R. Leonhard, B. R. Schott, *Das romanistische Lehrfachoc...*; M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego...*; K. Nowacki, *Zarys dziejów prawa na Uniwersytecie Wrocławskim*, Wrocław 2003, s. 56, 72; F. Zoll, *Józefat Zielonacki...*

нянні з тогочасним законодавством. Для написання своїх *Pandektów* (Пандектів) Й. Зельонацький використовував німецькі наукові праці, але застосував у своїй праці оригінальну методологію та неодноразово представляв свої погляди²².

У своїх працях, насамперед у *Pandektach* (Пандектах) і в *Usucapio pro herede*²³, він неодноразово представив, принагідно полемізуючи з ними, погляди деяких вроцлавських науковців, зокрема Георга Філіпа Едуарда Гушке та Йоганна Теодора Шірмера. Г. Ф. Е. Гушке, одного з чудових німецьких знавців римського права, він знав особисто, бо той був професором Вроцлавського університету з 1827 р. Натомість, на Й. Т. Шірмера (професора університету у Вроцлаві у 1858-1863 рр.) він звернув увагу завдяки його праці про засидження (*Die Grundidee der Usucapion in römischen Recht. Ein historisch-dogmatischer Versuch* (Берлін, 1855)²⁴.

Працям Й. Зельонацького закидали, що вони переносять на галицький (польський) ґрунт німецьку модель вивчення римського права, що є копією німецькомовних підручників із права. Його самого натомість називали таким, що залишився „типом німецького пандектиста”²⁵. Цей закид є, без сумніву, слушним. Варто було б, однак, пом’якшити його різкість. На той час наука римського права в Німеччині була на найвищому рівні, тому те, що Й. Зельонацький залишався під її впливом, свідчило щонайкраще про її метрів, зокрема й вроцлавських. Невідомий автор, який опублікував спогади про нього в „Kłosach”, добре це висвітлив, написавши, „що, відкидаючи вбік власне замишування і, без сумніву, широкі авторські зацікавлення на науковому полі, він взявся насамперед за створення книги [маючи на увазі *Pandekta* (Пандекти) Й. Зельонацького — Й. К.] для вступників до послушництва Феміди”²⁶.

Одним із найвідоміших львів’ян, який вивчав у Вроцлаві не лише право, а й теологію та філософію, був Андрей (точніше, Роман Марія Олександр) Шептицький, майбутній Архієпископ Львівський і Митрополит Києво-Галицький Української Греко-Католицької Церкви, який перед тим, як був висвячений, студював право, про що раніше дав обіцянку батькові. Він розпочав вивчення права ще будучи на військовій службі, в 1883 р. у Ягеллонському університеті, щоб через рік переїхати до Вроцлава. У Вроцлаві він вивчав право з 23 жовтня 1884 р. до 28 січня 1886 р., після чого знову повернувся до Кракова і там закінчив навчання, здобувши 19 травня 1888 р. науковий ступінь доктора права в Ягеллонському університеті.

Важко сказати, чим керувався А. Шептицький, вибираючи місцем продовження навчання саме Вроцлав, після того як він розпочав студії у Кра-

²² A. Zięba, *Józefat...*, s. 165.

²³ Опублікованих в: J. Zielonacki, *Drei Abhandlungen aus dem Römischen Rechte*, Lemberg 1869.

²⁴ A. Zięba, *Profesor...*, s. 95.

²⁵ J. Kodrębski, *Prawo rzymskie w Polsce w XIX w.*, Łódź 1990, s. 237.

²⁶ *Jozafat ... „Kłosy”*, s. 355.

кові. Можливо, цим було те, що на юридичному факультеті Вроцлавського університету з 1853 р. існувало дві кафедри церковного права — католицька та євангелістська²⁷, а у Вроцлавському університеті було два факультети теології — католицької та євангелістської?

Стосовно періоду вроцлавських правничих студій А. Шептицького, то він є найбільш підтвердженим, порівняно з твердженнями, що він вивчав у Вроцлаві також теологію та філософію. Підтвердження цього знаходимо хоча б у спискові членів Верхньосілезького товариства, що об'єднувало польську молодь, яка навчалася у Вроцлаві, за літній семестр 1886 р., де під номером 16 було записано, що „граф Шептицький Роман, студент права, Прилбичі, Галичина” є надзвичайним членом Верхньосілезького Товариства²⁸. Натомість, за попереднім списком членів Верхньосілезького товариства, укладеного на основі „Альбому членів Верхньосілезького товариства при Вроцлавському університеті” — „граф Шептицький Роман (студент права)” належав до звичайних членів Верхньосілезького товариства²⁹.

Незважаючи на те, що А. Шептицький не надто цікавився тим, що діялося на факультеті права, однак на одну людину, яка тут працювала, він звернув увагу. Цією людиною був Людвіг Антон Гітцлер, професор церковного права не лише на юридичному факультеті, а й також на факультеті католицької теології Вроцлавського університету, багаторічний консультант вроцлавських єпископів, світський радник консисторії при єпископській курії у Вроцлаві та католицький діяч. Він, окрім цього, чудово знав польську мову та був приятелем польської молоді, яка навчалась у Вроцлаві, а в 1854-1860 рр. (найважчі роки) і 1867-1868 рр. був куратором Літературно-слов'янського товариства³⁰.

Василь Ленцик подає, що окрім правничих дисциплін на юридичному факультеті, А. Шептицький слухав також лекції з канонічного права на теологічному факультеті³¹. Це були, ймовірно, лекції згаданого Л. А. Гітцлера, який, не зважаючи на те, що був професором обидвох факультетів — права та католицької теології, лекції з цього предмету мав тільки на теологічному факультеті.

Гжегож Прокопчук крім цього називає Карла Міхаеля Йозефа Леопольда фон Штенгеля, Германа Августа Шванерта і Якоба Фрідріха Беренда, лекції яких слухав Шептицький³². К. М. Й. Л. Штенгель був викладачем адміністра-

²⁷ M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego...*, с. 117.

²⁸ F. Szymiczek, *Stowarzyszenia akademickie polskiej młodzieży górnośląskiej we Wrocławiu 1863-1918*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963, с. 181-183.

²⁹ Там само, с. 181.

³⁰ Поп. J. Korcedzuk, *Z Dobrodzienia na katedrę uniwersytecką. Życie i działalność Ludwiga Antona Gitzlera (1811-1888)*, [в:] *Wybrane problemy nauki i nauczania prawa*, ред. E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański, Opole 2010, с. 131-142.

³¹ В. Ленцик, *Визначні постаті української церкви. Митрополит Андрей Шептицький і патріарх Йосиф Сліпий*, Львів 2001, с. 21.

³² G. Prokopschuk, *Metropolit Andreas Graf Scheptycky. Leben und Wirken des großen Förderers der Kirchenunion*, München 1967, с. 86-87.

тивного права, Г. А. Шванерт — римського права, а Я. Ф. Беренд — видатний знавець торговельного права³³. К. М. Й. Л. Штенгель був першим професором адміністративного права у Вроцлаві, для нього в 1881 р. утворено окрему кафедру адміністративного права. Доказом його визнання у вроцлавському середовищі може бути і той факт, що цього ж року він також отримав звання доктора *honoris causa* Вроцлавського університету.

А. Шептицький, ймовірно, не мав вибору — відвідував усі обов'язкові предмети на правничому факультеті. Згадані Г. Прокопчуком лекції, які слухав, свідчать, однак, про те, що він серйозно узяв собі до серця обіцянки, дані своєму батькові, який бачив у ньому свого спадкоємця і майбутнього управителя маєтком у Прилбичах. Юридичні знання, які здобув А. Шептицький під час навчання в Кракові, Вроцлаві та Мюнхені, насправді не були застосовані відповідно до задумів його батька, але, без сумніву, пізніше були корисні для нього, як митрополита греко-католицької церкви.

Крім навчання на юридичному факультеті, під час перебування у Вроцлаві відвідував лекції з апологетики і пасторальної теології³⁴, а також канонічного права на факультеті католицької теології Вроцлавського університету. На думку В. Ленцика, який покликається на Йосипа Сліпого, особливий вплив на погляди А. Шептицького та на його рішення перейти на греко-католицький обряд мав Гуго Леммер. З нагоди свого 80-річного ювілею (тобто у 1915 р.) він згадував А. Шептицького так: „Це була ідеальна і благородна людина й один із найліпших моїх учнів”³⁵. Покликання на це можна знайти в листі, написаному, вірогідно, взимку 1885 р. із Вроцлава до Яна Канти Шептицького, в якому А. Шептицький писав, що „крім тим правничих наук [...], які вважаю найважливішими в навчанні, займаюся й грецьким обрядом, читаю відповідні праці, трохи практикуюся з грецької мови — і, очевидно, не випускаю з уваги те, що мені найбільше до серця — справи Унії та східного обряду”³⁶.

Г. Леммер був не лише видатним теологом, що досліджував історію та вчення греко-католицької церкви (тому його праці були добре відомі у Львові), а й також займався канонічним правом. Він був автором відомих підручни-

³³ M. Pater, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego*, с. 114–115, 117; M. Czapliński, *Verzeichniss der Professoren Juristischen Fakultät...*, с. 158, 178–180.

³⁴ Апологетика — розділ теології, що займається захистом віри (найчастіше християнської) від закидів супротивників і обґрунтуванням основних правд віри. Пасторальна теологія — дисципліна практичної теології, предметом якої є відносини між віруючою людиною та сучасним світом і церквою.

³⁵ В. Ленцик, *Визначні постаті української церкви...*; P. Werhun, *Metropolit Scheptyckyj und die griechisch-katholische [unierte] Kirche der Ukraine*, [в:] (ред.) P. Werhun, *Leben und Wirken des Metropoliten Andreas Graf Scheptyckyj von Lemberg*, Glogau 1930, с. 7.

³⁶ [Цит. за:] J.K. Szeptycki, *Gdy w rodzinie ważyły się losy syna... (rzecz o Romanie Marii Aleksandra Szeptyckim — późniejszym metropolicie Andrzeju — w świetle dokumentów rodzinnych)*, [в:] *Polska — Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, ред. S. Stępień, т. 1. *Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu etnicznym*, Przemyśl 1990, с. 195.

ків (*Институції католицького церковного права (Institutionen des katholischen Kirchenrechts* (Фрайбург у Брайсгау, 1886)) та *До кодифікації канонічного права (Zur Codification des Canonischen Recht* (Фрайбург ім Брайсгау, 1899)).

Після майже 60 років з того часу, як габілітувався Й. Зельонацький, вирішив габілітуватися з права у Вроцлавському університеті Ігнаці Кошембар-Лисковський. Вивченням юриспруденції та суміжних історичних дисциплін він займався упродовж 1884-1887 рр. у Берлінському університеті, зокрема, під керівництвом Гайнріха Бруннера, який у 1865-1871 рр. керував у Львівському університеті кафедрою історії німецької держави та права³⁷.

Спробу захисту габілітації у Вроцлаві на основі праці *Die Theorie der Exceptionen nach klassischen römischen Recht* (Берлін, 1893) він зробив у зимовому семестрі 1894/1895 навчального року. Хоча дисертація І. Кошембара-Лисковського мала бути типовою „суддівською габілітацією”, з якою він не пов’язував ніяких планів на здобуття посади на юридичному факультеті Вроцлавського університету, її захист відбувся не у Вроцлаві, а у швейцарському Фрайбурзі, і саме там, на підставі захисту, 26 лютого 1895 р. його прийнято на посаду професора римського права Фрайбурзького університету³⁸.

Сумуючи за Польщею, він 1 жовтня 1900 р. із радістю прийняв запрошення на посаду надзвичайного професора римського права Львівського університету. Працюючи у Львові, він зберіг свої наукові зацікавлення римським правом, з якого захистив докторську та габілітаційну дисертації. У своїй інавгураційній лекції *Вступ до історії римського права (Prolegomena do historii prawa rzymskiego* (Львів, 1900)), прочитаній з нагоди призначення на кафедру у Львові, він кинув виклик традиційній німецькій історичній школі та висловився за вивчення класичного римського права³⁹. Можливо, це було однією з причин того, що захист його габілітації не відбувся у Вроцлаві.

І. Кошембар-Лисковський підтримував дуже жваві контакти з численними представниками світової науки римського права. Серед них, між іншими, з Паулем Йорсем (1895-1905) та Морітцом Власаком (1884-1895), які певний час працювали у Вроцлаві. З М. Власаком, одним із найвидатніших дослідників класичного римського права, він познайомився під час своїх спроб габілі-

³⁷ Однак тут він почувався нещасливим як „in einer culturlosen Atmosphäre”; L. Finkel, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego do r. 1869*, [в:] L. Finkel, S. Starzyński, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, Львів 1894, с. 312. Йому також, як одному з трьох своїх метрів, присвятив І. Кошембар-Лисковський своє майбутнє габілітаційне дослідження. I. Koschembahr-Lyskowski, *Die Theorie der Exceptionen nach klassischen römischen Recht*, Berlin 1893, с. III.

³⁸ Пор. на цю тему: J. Koredczuk, *Przyczynek do sprawy habilitacji Ignacego Koschembahr-Lyskowskiego we Wrocławiu*, Acta Universitatis Wratislaviensis № 2616. Prawo CCLXXXVIII. Studia Historycznoprawne, Wrocław 2004, с. 191–207.

³⁹ W. Wołodkiewicz, *Ignacy Koschembahr-Lyskowski 1864–1945*, [в:] *W kręgu wielkich humanistów. Kultura antyczna na Uniwersytecie Warszawskim po I wojnie światowej*, ред. I. Biezuńska-Małowist, Warszawa 1991, с. 14–15, 17.

туватися у Вроцлаві, а потім підтримував це знайомство, коли М. Влассак був професором у Відні, а він сам, відповідно, у Львові.

У листопаді 1915 р. він перейшов до відродженого заново Варшавського університету, відкинувши раніше, у 1912 р., пропозицію очолити кафедру римського права у Кракові. Ці дві події свідчать про обґрунтованість позиції, яку він займав серед польських фахівців із римського права.

Ще однією особистістю, на чийй життєвій дорозі доля розмістила Вроцлав і Львів, і чия дорога була трохи подібна до шляху І. Кошембара-Лисковського, був Зигмунт Клеменс Цибіховський, видатний спеціаліст із міжнародного права. У 1900-1902 рр., після попереднього навчання в Берліні та Мюнхені, він студював право у Вроцлаві (останні три семестри навчання). До Вроцлава повернувся після закінчення навчання і завершив тут у 1905 р. судову аплікацію, досконало склавши іспит. Як судовий засідатель повернувся сюди знову ненадовго в 1908 р.⁴⁰

З. К. Цибіховський замість суддівства остаточно присвятив себе науковій праці, ставши у 1911 р. доцентом університету у Фрайбурзі, звідки через рік перейшов до Львівського університету, де його запрошено на посаду надзвичайного професора. У Львові викладав міжнародне публічне і міжнародне приватне право в 1912-1916 рр., а також керував кафедрою юридичних і політичних наук та філософії права. У 1916 р. перейшов до Варшавського університету⁴¹. У переході до Варшавського університету йому, без сумніву, допомогло те, що він народився у Познані (23 листопада 1879 р.) та те, що раніше навчався (також і у Вроцлаві) та працював у німецьких університетах.

У Вроцлаві в 1902 р. вийшла в світ його докторська дисертація *Стаття 76 Конституції (Artikel 76 der Reichsverfassung)* та в 1907 р. габілітаційна праця З.К. Цибіховського *Античне право народів. Насамперед внесок в будівництво сучасного міжнародного права (Das antike Völkerrecht. Zugleich ein Beitrag zur Konstruktion des des modernen Völkerrechts)*, яка була підставою запрошення його на посаду доцента університету у Фрайбурзі. У цій праці він довів існування багатьох інститутів міжнародного права в античні часи⁴².

Під час перебування у Львові він опублікував *Міжнародне воєнне право з урахуванням балканської кризи (Międzynarodowe prawo wojenne z uwzględnieniem przesilenia bałkańskiego)* (Львів, 1914)) і *Право народів (Prawo narodów)* (1915)), дві надзвичайно вагомні праці, зважаючи на те, що відбувалася I світова війна. Він був першим у Польщі спеціалістом із міжнародного права, який досліджував

⁴⁰ A. Śródka, *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, t. I. A–G, Warszawa 1994, с. 291. Здіслав Ярош подає, що після закінчення правничих студій у Вроцлаві „він був певний час пов’язаний з тамтешнім університетом”. Z. Jarosz, *Prawo konstytucyjne na Uniwersytecie Warszawskim*, [в:] *Prawo konstytucyjne II Rzeczypospolitej. Nauka i instytucje. XLVII Ogólnopolski Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego*, ред. P. Sarnecki, Kraków 2006, с. 66.

⁴¹ K. Pol, *Poczet prawników polskich...*, с. 1009.

⁴² A. Śródka, *Uczeni polscy XIX–XX stulecia...*

питання тогочасного воєнного права. У першій зі згаданих праць — *Міжнародне воєнне право*, запропонував норми, що визначають правовий статус телеграфії та телефонії під час війни, а також проаналізував накази російської окупаційної влади щодо поляків, які мешкають у Львові у 1914–1915 рр., вказуючи на значення незаконних дій судової влади для міжнародно-правових питань⁴³.

Характеризуючи наукові погляди З. К. Цибіховського, багато дослідників підкреслюють, що він покликався в них на досягнення так званої історичної школи права ХІХ ст. Школи, яка на початку ХХ ст. пік свого успіху, звичайно, мала за собою, однак і далі багато науковців — особливо в німецькій науці — покликалося на неї. Войцех Гуральчик, пишучи про З. К. Цибіховського, підкреслив, що „він мав солідне академічне підґрунтя і представляв догматичний напрям із певним теоретично-спекулятивним нахилом, характерним для німецької науки”⁴⁴. Цього „нахилу” він набув під час своїх правничих студій, між тим і у Вроцлаві. У своїй докторській праці серед вроцлавських професорів він згадує Зіґфірда Брі, Фелікса Дана, Отто Фішера, Ксавера Гретенера, Ернста Яцобі, П. Йорса, Ріхарда Шотта і Вернера Зомбарта⁴⁵.

Правничі контакти Вроцлава зі Львовом у 1811–1918 рр. не були надто численними. Тому про них варто пам’ятати та звертати на них увагу. Вони знаходили втілення в мандрівках, що мали трохи випадковий характер, нечисленних польських студентів та науковців, які контактувалися з університетами, що знаходились в обидвох згаданих містах. Серед студентів насамперед треба виокремити Андрея Шептицького (майбутнього Архієпископа Львівського). А серед науковців — незреалізованих професорів Вроцлавського університету, яким вдалося здобути це звання у Львові. Це Й. Зельонацький, І. Кошембар-Лисковський та З. К. Цибіховський. Ці зв’язки мали символічний характер; вони після ІІ світової війни набули особливого значення, в контексті взаємних стосунків, що поєднують Вроцлавський університет із Львівським університетом.

⁴³ A. Śródka, P. Szczawiński, *Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN*, ч. I: *Nauki społeczne*, з. 1: A–J, Wrocław 1983, с. 241; A. Śródka, *Uczeni polscy XIX–XX stulecia...*

⁴⁴ W. Góralczyk, *Nauka międzynarodowego prawa publicznego na odrodzonym Uniwersytecie Warszawskim (1915–1988)*, [в:] *Nauka prawa na odrodzonym Uniwersytecie Warszawskim. Materiały z sesji, maj 1988*, ред. G. Bałtrusajtys, Warszawa 1991, с. 76.

⁴⁵ S. Cybichowski, *Artikel 76 der Reichsverfassung*, Breslau 1902, с. 61.

Summary

Legal Relationships of Wroclaw and Lviv in the years 1811–1918

There were not too many of them. Legal relations between Wroclaw and Lviv manifested themselves in pretty accidental trips of few Polish students and scientists between the two cities who maintained contacts with both universities. One of the students was Andrzej Szepetycki (later Archbishop of Lviv), whilst among scientists there were Józefat Zielonacki, Ignacy Koschembahr-Łyskowski and Zygmunt Cybichowski, who started their procedures for the award of the title of professor in Wroclaw but completed them in Lviv. These relations were of a symbolic nature, which after the Second World War took on a special meaning in the context of relationships between the Wroclaw and Lviv universities.